

تبیین جامعه‌شناختی تأثیر عوامل فرهنگی بر بازتولید هویت ملی نوجوانان (مطالعه دانش آموزان متوسطه اول شهرستان بهبهان)

دکتر حمداله اکوانی^۱، دکتر جاسب نیکفر^۲ و فرود قایدگیوی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۰

تاریخ وصول: ۱۴۰۱/۴/۳۱

چکیده:

عوامل مختلف فرهنگی بر هویت ملی نوجوانان مؤثرند. نوجوانان در این دوره سنی پایه و اساس تعهد تعمیم یافته و احساس تعلق عاطفی به جامعه خود را کسب کرده و هویت در آنان شروع به شکل‌یابی می‌نماید. هویت ملی را شاید بتوان از مهم‌ترین ابعاد هویت مردم یک جامعه دانست. در این پژوهش به بررسی جامعه‌شناختی تأثیر عوامل فرهنگی بر بازتولید هویت ملی در نوجوانان شهرستان بهبهان پرداخته شده است. روش این تحقیق از نوع کمی و پیمایشی است. داده‌های تحقیق از روی جامعه نمونه‌ای شامل ۳۶۴ نفر از نوجوانان ۱۶-۱۳ ساله شهرستان بهبهان و با تکنیک پرسشنامه گردآوری شده است. یافته‌های تحقیق نشان داده بین بازتولید هویت ملی و عوامل فرهنگی رابطه بالایی وجود دارد و نیز این رابطه در پسران بیشتر از دختران بوده است. همچنین رابطه عوامل فرهنگی بر روی نوجوانان ساکن در شهر و روستا نشان می‌دهد که نوجوانان ساکن در شهر بیشتر از نوجوانان ساکن در مناطق روستایی تحت تأثیر این عوامل در بازتولید هویت ملی قرار دارند. از این‌رو عوامل فرهنگی در زمینه بازتولید هویت ملی تأثیری قوی دارند و با تقویت عوامل فرهنگی مخصوصاً در مناطق کمتر توسعه یافته می‌توان به بهبود وضعیت هویت ملی و مخصوصاً بازتولید آن دست یافت.

مفاهیم کلیدی: هویت ملی، عوامل فرهنگی، بازتولید، دانش آموزان، بهبهان

^۱ دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران (نویسنده مسئول) akvani@yu.ac.ir

^۲ دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران jnikfar@yu.ac.ir

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران foroodgh@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله

هویت هر جامعه‌ای، بر اساس عقاید، آرمان‌ها و ارزش‌های آن جامعه شکل می‌گیرد و بقا و تداوم هویت، مستلزم آموزش مداوم عقاید، ارزش‌ها و شیوه زیست‌جمعی به فرد است. نظام‌های اجتماعی هوشمند با استفاده از ابزار و روش‌های مختلف جامعه‌پذیری سعی در انتقال و بازتولید موارث اخلاقی، هنجاری و رفتاری به اعضای جامعه و تولید و انتشار مداوم نظام معنایی همسو با گفتمان معیار دارند. در این فرایند، معناسازی بر اساس یک ویژگی فرهنگی یا مجموعه‌ای به هم پیوسته از ویژگی‌های فرهنگی صورت می‌گیرد و طبیعتاً بر منابع معنایی دیگر اولویت داده می‌شود (Hajjani & Iravani, 2018:6).

در میان همه ابعاد و سطوح هویت، هویت ملی فراگیرترین و در عین حال مشروع‌ترین سطح هویت در همه نظام‌های اجتماعی است. هویت ملی «مجموعه‌ای از گرایش‌ها و نگرش‌های مثبت نسبت به عوامل، عناصر و الگوهای هویت‌بخش و یکپارچه کننده در سطح یک کشور به‌عنوان یک واحد سیاسی است» (Mirzapour & et. al, 2021:28).

اعضای جوامع از طریق هویت ملی منشأ مشترکی در خود احساس می‌کنند و چنین احساسی سبب همبستگی درونی جوامع و تمایز آن از جوامع دیگر می‌شود و روابط اشخاص حقیقی و حقوقی با یکدیگر و حقوق و تکالیف‌شان را تعریف و تعیین می‌کند (Gurbanzadeh Savar and others, 2016: 113).

«آنتونی اسمیت» تعبیر جالبی را در خصوص هویت ملی به کار می‌برد و آن را «بازتولید و بازتفسیر دائمی الگوی ارزش‌ها، نهادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی که میراث متمایز ملت‌ها را تشکیل می‌دهند و تشخیص هویت افراد با آن الگو و میراث و یا عنصر فرهنگی امکانپذیر است». مطابق این تعریف اهمیت پرداختن به هویت ملی بدان جهت است که از سویی اساسی‌ترین شرط دستیابی به وحدت و همبستگی یک ملت است و از سوی دیگر، فرایند پاسخگویی آگاهانه افراد یک جامعه به پرسش‌هایی درباره گذشته، حال، آینده و خاستگاه اصلی آنها است. چنین سؤالاتی اغلب در سنین نوجوانی برای افراد بوجود می‌آیند و پاسخی که به آنها داده می‌شود، می‌تواند در ساخت یا تخریب فرد و اجتماع مؤثر باشد. تشکیل هویت فرایندی است که در تمام طول زندگی ادامه دارد، اما به سبب زاینده‌گی، خلاقیت و نیاز به استقلال در دوره نوجوانی، تکوین هویت در این دوره زندگی را از اهمیت ویژه‌ای برخوردار ساخته است.

از دیدگاه اریکسون (۱۹۷۵)، نوجوان برای ساختن هویت خود، در یک زمان با دو گروه از امور درگیر است. از سویی باید با تغییرات فیزیولوژیکی و شناختی خود سازگار شود و از سویی دیگر ناگزیر از سازگاری با نظام‌های بیرونی است. از این‌رو تشکیل هویت در جوان شامل سه امر اساسی است: ۱- نوجوان احساس ثبات و تداوم کند؛ یعنی درک کند که در طول زمان همان شخصی است که قبلاً بوده است؛ ۲- افراد جامعه و دیگران او را شخصی باثبات بشناسند؛ یعنی نوجوان باید بتواند تصویر باثباتی از خود به محیط ارائه دهد؛ ۳- او باید بر اساس شواهد عینی و اطلاعات ملموسی که از محیط دریافت می‌کند به ثبات شخصیت خود و تداوم آن اطمینان پیدا کند (Babaei & et. al., 2019:307).

در این میان هویت ملی بر خلاف هویت‌های اولیه، تقریباً آخرین هویتی اکتسابی است که فرد طی فرآیند جامعه‌پذیری از طریق خانواده، مدرسه و رسانه کسب می‌کند (Mirzapour & et. al, 2021:28). بنابراین از آنجایی که فرایند هویت‌یابی انسان از دوره کودکی آغاز می‌شود و در نوجوانی به اوج خود می‌رسد می‌توان گفت که پس از نهاد خانواده، بخش اعظم شکل‌گیری هویت ملی افراد بر عهده نظام آموزش و پرورش است. هر یک از دوره‌های تحصیلی از جایگاه متفاوتی در آموزش هویت ملی برخوردارند. با آغاز دوره‌ی تحول بنیادین در آموزش و پرورش در سالیان اخیر، رویکرد جدیدی در جهت بهبود مجموعه‌ی نظام آموزشی کشور ایجاد شد. اما توجه به هویت ملی همچنان در ردیف اهداف مهم آموزشی باقیمانده است. به‌طوری که در بخشی از سند تحول بنیادین در ارتباط با هویت ملی گزاره‌های ارزشی زیر ذکر شده است:

- ۱- زمینه‌سازی کسب شایستگی‌های پایه با تأکید بر خصوصیات ایرانی.
- ۲- وطن‌دوستی و افتخار به ارزش‌های اصیل و ماندگار و اهتمام به برپایی جامعه سلامت.

۳- تقویت گرایش به زبان و ادبیات فارسی به‌عنوان زبان مشترک (Ransformation Document, 2021: 9).

آنچه در خصوص هویت ملی بسیار مهم به نظر می‌رسد از طرفی حفظ هویت ملی و از سویی دیگر بازتعریف و بازتولید آن است، چنانکه تغییرات مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جهانی نتواند هویت ملی را در کشور به خطر اندازد. اما آنچه امروزه موجب دل‌نگرانی گردیده است نشانه‌هایی از بروز بحران در هویت اجتماعی و ملی در ایرانیان و در نسل نوجوان و جوان آن است. بنابراین لازم است ضمن بررسی بسترها و

شرایط مقاوم بازتولید هویت ملی، عوامل تهدیدگر بازتولید هویت ملی مطالعه شود و برای پر کردن خلاءهای موجود و خنثی نمودن تهدیدات بر علیه هویت ملی، پیشنهادهای علمی صورت پذیرد. تحقیقات نظری و تجربی متعدد نشان داده‌اند که نظام هویتی ایرانیان در یک سده اخیر دچار چالش‌ها و آسیب‌های جدی‌ای شده است؛ چندان که برخی آن را بحران هویت خوانده‌اند (Ahmadi, 2007: 90).

به‌علاوه، در شرایط کنونی که مسأله وفاق اجتماعی و وحدت ملی هم از سوی همبستگی‌های درون کشوری و هم از سوی فشارهای جهانی و فرایند جهانی‌شدن تحت تأثیر قرار گرفته، ضروری است نقش هویت ملی به‌عنوان عاملی بسیار مهم، در جهت انسجام اجتماعی، وفاق ملی، صیانت فرهنگی و برنامه‌ریزی اجتماعی بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد (Jahangiri and Moini, 2010: 41). به‌ویژه امروز با بروز مسائلی از قبیل جهانی‌شدن و هجوم بی‌وقفه فرهنگ‌های جهانی و نیز کم‌رنگ شدن پرستاب مرزهای فرهنگی بین ملت‌ها، توجه به هویت ملی پر اهمیت‌تر گردیده است. شرایط و زمینه‌های ساختاری، طبیعی و جغرافیایی و تنوع فرهنگی و قومی ایران از یک سو و فرایند جهانی‌شدن و بین‌المللی‌گرایی، تحولات سیاسی در جوامع پیرامونی و تهدیدات مکرر دولت‌های بزرگ فرامنطقه‌ای از سوی دیگر، موجب نگرانی‌های فزاینده‌ای در خصوص مسائل قومی، یکپارچگی سرزمینی و اتحاد ملی در ایران شده است (Hajiani, 2001: 139).

نتایج برخی پژوهش‌ها مؤید آن است که تعلق به هویت ملی در حال تنزل است و با نگاه به برخی پدیده‌های اجتماعی در کشور مشخص می‌شود که نرخ ناسیونالیسم مثبت، افتخار ملی در جامعه دچار نوسانات منفی گردیده است؛ همچنین گسترش و رشد سریع فناوری‌های ارتباطی و القای نوعی انفعال هویتی بین نوجوانان ایجاد نموده است. با توجه به نتایج تحقیقات (Jalaipur and Qanbari, 2009)، (Lehsaizadeh & et. al., 2009)، (Hajiani, 2009)، (Yazdan Fam, 2011)، (Mirmohammadi, 2012)، (Statement of the second step of the Islamic revolution, 2018)، (Mirzapour & et. al., 1401)، (Navah & et. al., 2022) هویت ملی در جامعه ایرانی حال حاضر، و علی‌الخصوص در نسل نوجوان در معرض خطر قرار دارد. شواهد موجود در جامعه نشان از آن دارد که نسل نوجوان حال حاضر با هویت ملی خود در حال فاصله گرفتن و غریب شدن می‌باشد. نشانگان این مسأله را می‌توان در فاصله‌گیری کودکان، نوجوانان و جوانان در آداب و رسوم و سنن ایرانی، اخلاقیات، فرهنگ ایرانی، گرایش به سمت فرهنگ غربی، گسترش بی‌مبالاتی و سهل‌انگاری، روی آوردن به سبک

زندگی غیر ایرانی که از پوشش ظاهری، آرایش چهره، گفتار، رفتار، خوراک، مدیریت بدن و ... را شامل می‌شود که همگی نشان از وجود عوامل تهدیدزا برای هویت ملی در این سرزمین می‌باشد. گرچه در زمینه هویت ملی تحقیقات بسیار خوب و عمیقی انجام گرفته و بسیاری از متفکرین و محققین در این خصوص آثار بسیار متنوع، عالمانه و دقیقی انجام داده‌اند که بستر اصلی تحقیق حاضر نیز می‌باشند، اما با توجه به آمارهای موجود و آنکه به صورت متواتر و پیوسته، عوامل مختلف و متنوعی بازتولید هویت ملی را مورد تهدید، هجمه و حتی تخریب قرار می‌دهند؛ پرداختن به عوامل فرهنگی اثرگذار بر هویت ملی در جامعه‌ی ما در این برهه‌ی تاریخی، بویژه در استان خوزستان به‌عنوان استانی پهناور که جزئی جدایی‌ناپذیر از جامعه ایران محسوب می‌شود، ضروری به نظر می‌رسد. با ابتناء بر مسأله تحقیق سؤال اصلی این است که آیا بین عوامل فرهنگی و باز تولید هویت ملی در بین جوانان شهرستان بهبهان رابطه وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

الف) تحقیقات داخلی

هویت از مفاهیم مهم در حوزه‌های روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه و علوم سیاسی است که در دهه‌های اخیر و به‌ویژه تحت تأثیر جهانی‌شدن اهمیت خاصی پیدا کرده است. همچنین تحقیقات درباره هویت ملی و مبین‌های آن زمینه‌ساز تحقیقات داخلی و خارجی زیادی بوده، و توجه بسیاری از محققان را به خود جلب کرده است. اما هیچ‌کدام از این پژوهش‌ها به صورت مستقیم به مطالعه باز تولید هویت ملی نپرداخته است. از تحقیقات انجام شده می‌توان به تحقیقات زیر اشاره کرد.

یافته‌های پژوهش پرکی و ناستی‌زاده (۱۴۰۰)، نشان می‌دهد، وضعیت هویت ملی و هویت مدرن دانش‌آموزان در سطح بالاتر از متوسط قرار داشت. دیگر یافته‌ی این مطالعه نشان داد که دختران در مقایسه با پسران هویت ملی و هویت مدرن بالاتری داشتند.

بابایی و بخشیان (۱۳۹۸)، نیز در پژوهشی به مطالعه "تعیین عوامل مرتبط با هویت‌یابی دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عوامل مورد بررسی (خانواده، شخصیت، مدرسه، جامعه و فرهنگ و رسانه) توانستند و ۲/۲۱٪ از واریانس هویت را تبیین کنند.

پژوهش رئوفی و مشهدی میقانی (۱۳۹۷)، با موضوع "مقایسه هویت ملی جوانان شهرهای ایلام و کرمانشاه نشان می‌دهد که این نوشتار به بررسی برخی از ابعاد هویت ملی می‌پردازد.

روشندل اربطانی و مولایی (۱۳۹۷)، در تحقیقی به‌عنوان "ارائه مدل تقویت هویت ملی جوانان با استفاده از ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی داخلی" پرداخته‌اند و بر اساس مطالعه انجام گرفته، محور اصلی پژوهش یکپارچه‌سازی هویت ملی مجازی و واقعی و شبکه اجتماعی به‌عنوان ابزار تقویت هویت ملی معرفی گردید.

پژوهش مشترک مولایی، قاسمی و مرادخانی (۱۳۹۶)، نشان داده که هویت اجتماعی در بین پسران و دختران متفاوت و بین میزان بازانندیشی، از جا کندگی، استفاده از فناوری اطلاعاتی و ارتباطی نوین، نحوه مدیریت بدن و میزان تغییر شکل صمیمیت با هویت اجتماعی نوجوانان رابطه معنادار وجود دارد.

غفاری‌نسب و همکاران (۱۳۹۵)، در تحقیقی به‌عنوان "بررسی جامعه‌شناختی عوامل اجتماعی، فرهنگی مؤثر بر هویت ملی (مطالعه موردی: شهروندان ۱۵ سال به بالای شهر اقلید) پرداخته‌اند. تحلیل رگرسیونی چند متغیره نشان می‌دهد که هویت ملی نوجوانان به ترتیب شدت رابطه با متغیرهای هویت دینی، جهت‌گیری ملی همسالان، جهت‌گیری ملی والدین، مصرف رسانه‌های داخلی، مصرف رسانه‌های خارجی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و جنسیت مرتبط است.

ب) تحقیقات خارجی

در *Reifler & Mader (2018)* تحقیقی دریافتند که تحقیقات نشانگر ماهیت چند بعدی هویت آمریکایی مشخص می‌کند که محتوای هنجاری هویت آمریکایی مربوط به ایدئولوژی‌های سیاسی در ایالات متحده است، اما حس تعلق به ملت چنین نمی‌باشد. مدل‌سازی معادلات ساختاری اکتشافی، اعتبار متقابل فرهنگی اقدامات احساس تعلق و هنجارهای وفاداری و تعامل غیر منتقدی برای تغییر مثبت را تأیید می‌کند.

در *Mason (2018)* پژوهشی به بررسی نقش بازی‌های سیاسی در آمریکا و اثرگذاری آن بر تشکیل هویت ملی مردم آمریکا پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد اگر چه تأثیرات قطبی‌سازی تقسیمات اجتماعی باعث شده است تا انتخابات برای مردم ساده شود و تعامل سیاسی افزایش یابد، اما آنها نیرویی نبوده‌اند که به تعادل برای دموکراسی آمریکایی مفید باشند. موافقت‌نامه غیر مسئولانه با به هم پیوستن نظریه‌ای از علوم سیاسی

و روانشناسی اجتماعی، به روشنی توصیف می‌کند که این نوع قطبی‌شدن به‌طور فزاینده "اجتماعی" در سیاست‌های آمریکا است و درک ما از سیاست معاصر و اثرگذاری آن بر هویت ملی آمریکایی را می‌افزاید.

Dolby (2015) در تحقیقی با عنوان «جهانی‌سازی، هویت و ملت» نشان داده است که چگونه دو گروه دانشجویان کارشناسی آمریکایی و استرالیایی در اصلاح "تخیل جهانی" از طریق تجربیات خود در مورد تحصیل در خارج از کشور شرکت می‌کنند. هویت ملی قوی دانشجویان آمریکایی، اغلب آنها را از جستجوی امکانات وابستگی جهانی باز می‌دارد. از سوی دیگر هویت ملی نسبتاً ضعیف دانشجویان استرالیایی باعث می‌شود که یک حس قوی در سطح جهان وجود داشته باشد.

Edris & et. al., (2012) در مقاله‌ی «آموزش در شکل‌دهی به هویت ملی جوانان نشان داده‌اند» که آموزش و تحصیلات در شکل‌گیری هویت ملی سهیم هستند. همچنین این تحقیق به گونه‌ای جزئی‌تر به تأثیر این تحصیلات بر هویت ملی در میان گروه‌های قومی پرداخته است.

پژوهش حاضر از این منظر که بررسی «بازتولید هویت ملی» را به‌عنوان محور مطالعه انتخاب کرده با پژوهش‌های پیشین تفاوت دارد.

چارچوب نظری پژوهش

هویت ملی دارای ابعاد و شاخص‌های متنوع و پیچیده است. موضوعات اجتماعی چون هویت ملی چنان پیچیده است که نمی‌توان از منظر نظریه‌ای واحد آن را تحلیل کرد. گستردگی ابعاد موضوع مورد مطالعه باعث شده در این مقاله رویکرد ترکیبی برای طرح چارچوب نظری مورد استفاده قرار گیرد و با تکیه بر گزاره‌های محوری نظریات مختلف اما دارای جاذبه معنایی منظومه نظری مناسبی برای تحلیل داده‌ها تدوین شود. از این‌رو برای تبیین فرضیات تحقیق و بررسی تأثیر متغیرهای مختلف بر باز تولید هویت ملی چارچوب تحقیق را می‌توان بر اساس نظریات زیر مطرح کرد. بی‌تردید متغیر جامعه از جمله مؤلفه‌های مهم اثرگذار بر تشکیل، تکوین و تدام هویت ملی است.

نظریه «خود آینه‌سان» کولی از جمله نظریاتی است که بر نقش جامعه در شکل‌گیری هویت افراد، به‌ویژه نوجوانان تأکید دارد. مطابق با نظر کولی می‌توان گفت هویت یک فرد همان «خود آینه‌سان» اوست که در جریان تعاملات فرد با دیگران شکل می‌گیرد. بر این اساس، هویت تعریفی است که فرد به‌واسطه تعاملاتش با دیگران یا به‌عبارتی با نگاه کردن

در آینه دیگران، از خود به دست می‌آورد. این هویت ضرورتاً اجتماعی است و در جریان تعاملات و ارتباطات اجتماعی شکل گرفته و فرد از آن آگاهی دارد (Tanhaei, 1994:405).

در اندیشه کولی مفهوم‌های خود آینه‌سان و گروه نخستین در هم بافته‌اند. حساسیت در برابر اندیشه دیگران را تنها می‌توان در کنش‌های متقابل و نزدیک و صمیمانه گروه‌های نخستین پرورش داد (Kozler, 2004: 414).

او صحبت از گروه‌های نخستین و دومین می‌نماید و مهم‌ترین گروه‌های نخستین را خانواده، گروه‌های هم‌بازی و همسایگی می‌داند که در تشکیل ماهیت اجتماعی و آرمان‌های افراد نقش اساسی ایفا می‌کنند. بر اساس چنین فرضی به واسطه روابط صمیمانه و رو در روی موجود در آنها این دسته از گروه‌ها مهم‌ترین نقش را در زمینه هویت‌یابی فرد ایفا می‌کنند و این هویت می‌تواند از سطح این گروه‌ها به سطح اجتماع محلی، ملت و اجتماع جهانی گسترش یابد (Skidmore, 1996: 247-249)؛ بنابراین هویت یک فرد همان خود آینه‌سان اوست که در جریان تعاملات فرد با دیگران شکل می‌گیرد.

از منظری دیگر گیدنز بر صیورورت مدام هویت تأکید دارد. از نظر گیدنز، هویت پدیده‌ای ثابت نیست و تحت شرایط تغییر می‌کند. گیدنز با استناد به آراء *Janette Rainwater* معتقد است که «خود» امری منفعل نیست که فقط از طریق تأثیرات درونی شکل بگیرد. در هر لحظه و یا دست کم در فواصل زمانی منظم فرد باید بر حسب اتفاقاتی که افتاده به نوعی بازپرسی از خود مبادرت بورزد (Giddens, 2019:112). بر اساس چنین نگاهی هویت را باید خلق نمود و تقریباً بطور مداوم آن را با توجه به تجربیات متناقض زندگی روزمره و گرایش‌های تطمیع‌کننده نهادهای امروزی مورد تنظیم و تجربه قرار داد (Iman & Kizghan, 2004:87).

بنابراین افراد در کنش‌های روزمره و با تفسیری که از کنش‌های خود و دیگران دارند و همچنین با ارجاع به منابع هویت‌ساز که می‌تواند خانواده، مراکز آموزشی و وسایل ارتباط جمعی باشد، اقدام به تشکیل هویت خود می‌کنند. در واقع این روابط و تعاملات کنشگران با هم و در محیط اجتماعی تحت تأثیر هنجارها و ارزش‌هایی است که می‌تواند باعث تسهیل کنش‌های کنشگران گردد و به شکل‌گیری هویت افراد کمک می‌کند (Jahangiri & Moeini, 2010:48-49).

در همین فرایند است که سطوح مختلف هویت که طبیعتاً امری متراکم است شکل می‌گیرد و روابط درونی آن نیز مشخص می‌شود. به‌عنوان مثال رابطه هویت قومی با هویت

ملی را می‌توان بر روی یک پیوستار تصور نمود که در یک سوی آن رابطه منفی و در سوی دیگر آن همبستگی مثبت است. در رویکرد خطی و تقابلی رابطه بین هویت قومی و هویت ملی، تقویت هویت قومی با تضعیف هویت ملی همراه است (Phinney, 2001: 501). و از سوی دیگر رویکرد غیر خطی و تعاملی در رابطه بین هویت قومی و هویت ملی بیان می‌کند که لزوماً رابطه هویت ملی و قومی معکوس و کاهنده نیست، بلکه این امکان وجود دارد که این رابطه از نوع هم‌افزا و مثبت باشد و در حالت سازگاری و همزیستی در افراد دیده شود. عمدتاً تکیه‌گاه نظریات سازگاری و درهم‌آمیختگی هویت قومی و ملی، همسو با رویکرد «کنش متقابل نمادین» بر این ایده استوار است که افراد هم‌زمان می‌توانند در هویت‌های چندگانه و ترکیبی حضور داشته باشند. نظریه‌پردازان کنش متقابل نمادین اساساً «خود» افراد را ترکیبی و متشکل از چند هویت مجزا تعریف می‌کنند که در اثر تعاملات متقابل اجتماعی به صورت پایگاه درونی در افراد شکل گرفته است و لزوماً در تضاد و تعارض با یکدیگر قرار ندارند. اگر چه این مسأله به این معنا نیست که تعهد فرد به همه آنها یکسان است (Sedigh Sarvestani & Hajiani, 2008).

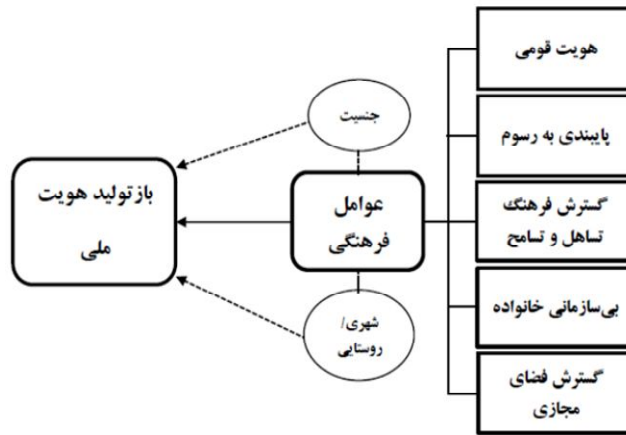
در شکل‌گیری هویت‌های چندگانه می‌توان به‌طور هم‌زمان درجاتی از هم‌ذات‌پنداری با دو گروه قومی و ملی را ملاحظه کرد. افراد رفتارها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری هر دو فرهنگ را می‌توانند درک و در آن مشارکت کنند بدون آن که تضادی را تجربه کنند. در این رهیافت ممکن است افراد در ارتباط با گروه قومی و ملی چهار استراتژی را انتخاب کنند: انسجام، همگون‌سازی، جدایی، در حاشیه ماندن. افراد انسجام یافته به لحاظ هویتی کسانی هستند که در هر دو فرهنگ مشارکت دارند و نسبت به آن احساس تعلق خاطر می‌کنند. در استراتژی همگون‌سازی افراد به هویت ملی بیشتر گرایش دارند؛ در حالی که در استراتژی جدایی افراد گرایش به هویت قومی‌شان بیشتر است و افراد در حاشیه مانده با هر دو هویت احساس بیگانگی می‌کنند (Amirkafi & Hajiani, 2013:125).

همسو با چنین دیدگاهی بلومر در بحث اجتماعی شدن و کنش، به نقش عوامل مختلف در برساخت هویت پرداخته است. بر مبنای تئوری بلومر، فرایند اجتماعی شدن که با کمک عوامل شش‌گانه ممکن است عبارتند از: والدین، گروه همسالان، مدارس یا سازمان‌های رسمی، مجامع عمومی، رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی که هر کدام از این متغیرها به درجه‌ای می‌تواند در شکل‌دهی هویت اثرگذار باشد (Tanhaei, 2004:474). به‌عنوان مثال تامپسون معتقد است مخاطبان برنامه‌های رسانه‌ای، در جریان فرایند خاصی پیام‌های رسانه‌ها را درک، جذب و درونی می‌کنند که در آن عوامل اجتماعی و

فرهنگی دخالت می‌کنند. تامپسون می‌گوید هر چند در کنار رسانه‌های ارتباطی، نهادهایی مانند خانواده و آموزش و پرورش در ساختن و پرداخته شدن هویت و شخصیت افراد نقش دارند؛ اما رسانه‌های ارتباطی به‌ویژه رسانه‌های با برد جهانی، فراتر رفتن انسان‌ها از کنش چهره به چهره و وارد شدن آنها به ارتباطات و کنش‌های جهانی را سبب شده‌اند. به نظر تامپسون، یکی از مهم‌ترین کارکردهای رسانه‌های ارتباطی مدرن، به وجود آمدن فرایند جدید شکل‌گیری هویت است که در طول تاریخ بی‌سابقه بوده است (Tampsoon, 1974: 11).

به باور اندیشمندان متأخر هویت، نقش رسانه‌ها به‌ویژه رسانه‌های محیط وب امروزه در سیالیت و تغییر هویت بسیار مهم است. افراد در فضای مجازی و استفاده از این فضا و برنامه‌هایی که در اشکال گوناگون با انبوه اطلاعات وجود دارد تحت تأثیر مضامین مطلوب این فضا که در قالب نمادهای جذاب مطرح می‌شوند، قرار می‌گیرد و رخنه این تبلیغات گسترده در عقاید و باورهای جامعه در صورتی که با اعتقادات جامعه همسو باشند باعث حفظ و تقویت هویت ملی می‌شوند و در صورت مغایرت با آنها هویت ملی با مشکل روبرو خواهد شد. از جمله اندیشمدانی که معتقد به تعیین چندجانبه در شکل‌گیری و تغییر هویت است ریچارد جنکینز است. او با نظریه‌پردازی در مورد هویت شخصیتی و اجتماعی، تلاش کرده تا در تحلیل هویت، برشکاف میان فرد و جامعه و کنش و ساختار پل بزنند. بر طبق این رویکرد نظری «خود» یک هویت اجتماعی اولیه، بنیادی و الگویی برای فهم همه هویت‌های بعدی است. جنسیت در نحوه تشکیل «خود» نقشی تعیین‌کننده دارد؛ زیرا به تجربه فرد سامان می‌بخشد و آن را در خویشتن ادغام می‌کند (Jenkins, 2002:103).

با بهره‌ای آزادانه از منظومه نظریه‌های مطرح شده می‌توان گفت هویت ملی پیچیده‌تر از آن است که بتوان صورت‌بندی، بازتولید و تدام یا تغییر آن را از منظر یک نظریه یا متغیر واحد تحلیل کرد. از این‌رو با عبور از نگاه تقلیل‌گرایانه می‌توان با اتکاء بر متغیرهای نظریه‌های مطرح شده مدلل تحلیلی و فرضیات مقاله را به شکل ذیل مطرح کرد.

شکل ۱: مدل تحلیلی پژوهش

Figure 1: Analytical Model of the Research**فرضیه اصلی**

- بین عوامل فرهنگی و بازتولید هویت ملی دانش‌آموزان متوسطه بهبهان رابطه وجود دارد.

فرضیات فرعی

- بین هویت قومی و بازتولید هویت ملی در دانش‌آموزان متوسطه شهرستان بهبهان رابطه وجود دارد.
- بین پایبندی به رسوم و بازتولید هویت ملی در دانش‌آموزان متوسطه شهرستان بهبهان رابطه وجود دارد.
- بین گسترش فرهنگ تساهل و تسامح و بازتولید هویت ملی در دانش‌آموزان متوسطه بهبهان رابطه وجود دارد.
- بین بی‌سازمانی خانواده و بازتولید هویت ملی در دانش‌آموزان متوسطه شهرستان بهبهان رابطه وجود دارد.
- بین گسترش فضای مجازی و بازتولید هویت ملی در دانش‌آموزان متوسطه شهرستان بهبهان رابطه وجود دارد.
- بین جنسیت و بازتولید هویت ملی در دانش‌آموزان متوسطه شهرستان بهبهان رابطه وجود دارد.

- بین محل سکونت و بازتولید هویت ملی در دانش‌آموزان متوسطه شهرستان بهبهان رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از دسته تحقیقات کمی و پیمایشی بوده است. در این تحقیق از دو نوع روش سنجش روایی استفاده گردیده است. در درجه اول از روش سنجش روایی صوری و محتوایی استفاده گردیده است. بدین منظور پرسشنامه طراحی شده در اختیار اساتید مبرز و متخصص همچون استاد راهنما و استاد مشاور تحقیق و تنی چند از اساتید متخصص در حوزه روش‌های تحقیق، جامعه‌شناسی و تعلیم و تربیت (با محوریت هویت در نظام آموزشی) قرار داده شده و نظرات اصلاحی آنان در نسخه مقدماتی اعمال گردید. در گام دوم با استفاده از روش روایی سازه اقدام به تعیین روایی ابزار نمود. بدین منظور مراحل چندگانه زیر اجرا گردیده است:

۱. تعیین چارچوب نظری مفاهیم (تعریف سازه یا متغیر مورد نظر)

۲. تهیه آزمونی برای اندازه‌گیری

۳. بررسی روابط تجربی بین ابزارهای مفهوم

۴. تفسیر شواهد تجربی بر اساس روایی سازه ابزار

در این راستا، تحلیل عاملی از تمام گویه‌های مرتبط با یک متغیر، یک عامل را تولید کرد. در جدول ۱ معناداری آزمون بارتلت، مقادیر ویژه و واریانس تبیین شده برای متغیرهای اصلی پنهان این تحقیق گزارش شده است.

جدول ۱: نتایج تحلیل عاملی متغیرهای پژوهش

Table 1: Results of Factor Analysis of Research Variables

متغیر	مقدار ویژه	واریانس تبیین شده	معناداری آزمون بارتلت
Variable	Special Amount	Variance Explained	Significance of Bartlett's Test
بازتولید هویت ملی	۴/۶۳۰	۸۰/۴۶	۰/۰۰۱
هویت قومی	۲/۲۰۲	۶۵/۰۹۱	۰/۰۰۱
پایبندی به رسوم	۲/۰۰۳	۵۸/۸	۰/۰۰۱
گسترش فرهنگ تساهل و تسامح	۲/۲۵۳	۶۰/۹۸	۰/۰۰۱
بی‌سازمانی خانواده	۲/۲۵۰	۶۰/۳۴۴	۰/۰۰۱
گسترش فضای مجازی	۲/۳۴۴	۶۹/۳۲۵	۰/۰۰۱

متغیر	مقدار ویژه	واریانس تبیین شده	معناداری آزمون بارتلت
<i>Variable</i>	<i>Special Amount</i>	<i>Variance Explained</i>	<i>Significance of Bartlett's Test</i>
نگاه سیاسی به هویت تاریخی	۲/۰۹۷	۷۴/۳۶۶	۰/۰۰۱
بی‌توجهی رسانه‌های جمعی به هویت ملی	۲/۲۴۳	۷۳/۵۹۳	۰/۰۰۱
جهانی شدن	۳/۵۵۷	۸۰/۲۶۲	۰/۰۰۱
بی‌توجهی نظام آموزشی به هویت ملی	۲/۳۱۹	۷۰/۶۶	۰/۰۰۱
ضعف اقتصاد ملی	۳/۲۰۶	۷۶/۳۶۶	۰/۰۰۱

برای بررسی قابلیت اعتماد (سنجش پایایی) ابزار سنجش (طیف‌ها) مورد استفاده در تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ در دو مرحله پیش آزمون و پس آزمون (آزمون نهایی) استفاده شده است؛ که کمترین ضریب آلفای حاصله برابر با ۰/۷۴۶ بود.

جدول ۲: نتایج تحلیل آلفای کرونباخ متغیرهای وابسته و مستقل و ابعاد آنها در تحقیق

Table 2: The Results of Cronbach's Alpha Analysis of Dependent and Independent Variables and Their Dimensions in the Research

ردیف	متغیرها	تعداد گویه	تعداد پاسخگو	مقدار آلفای کرونباخ
<i>Row</i>	<i>Variables</i>	<i>The Number of Objects</i>	<i>Number of Respondents</i>	<i>Cronbach's Alpha Value</i>
۱	هویت ملی	۳۵	۳۶۴	۰/۸۹
۲	بعد اجتماعی	۹	۳۶۴	۰/۷۴۹
۳	بعد سیاسی	۸	۳۶۴	۰/۸۰
۴	بعد فرهنگی	۷	۳۶۴	۰/۸۳
۵	بعد سرزمینی	۶	۳۶۴	۰/۷۴۶
۶	بعد دینی	۶	۳۶۴	۰/۷۶
۷	هویت قومی	۵	۳۶۴	۰/۷۴
۸	گسترش فرهنگ تساهل و تسامح	۶	۳۶۴	۰/۷۳
۹	بی‌سازمانی خانواده	۶	۳۶۴	۰/۷۴۲
۱۰	پایبندی به رسوم	۹	۳۶۴	۰/۷۶
۱۱	گسترش فضای مجازی	۵	۳۶۴	۰/۷۵

در این تحقیق متغیر بازتولید هویت ملی به‌عنوان متغیر وابسته تحقیق و متغیرهای هویت قومی؛ پایبندی به رسوم؛ گسترش فرهنگ تساهل و تسامح؛ بی‌سازمانی خانواده؛

گسترش فضای مجازی؛ جنسیت و محل زندگی متغیرهای مستقل بوده که این متغیرها در سطح سنجش ترتیبی می‌باشند. ویژگی‌ها و سؤالات سنجش گر هر یک از این متغیرهای تحقیق به شرح جدول ۳ می‌باشد.

جدول ۳: وضعیت بازتولید هویت ملی (متغیر وابسته) و متغیرهای مستقل پاسخگویان

Table 3: National Identity Reproduction Status (Dependent Variable) and Independent Variables of the Respondents

میانگین		بسیار زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	بسیار کم	مقیاس متغیر
نظری	تحقیق						
Average		Very Much	Much	To Some Extent	Low	Very Low	Variable Scale
Theory	Research						
۱۰۵	۱۱۲/۸	%۱۱/۳	%۲۲/۵	%۴۷/۵	%۱۸/۸	%۰	بازتولید هویت ملی
۱۵	۱۴/۸۵	%۱۲/۳	%۲۵/۸	%۲۱/۵	%۲۳/۵	%۱۷	هویت قومی
۲۷	۲۶/۶	%۱۲	%۲۰/۳	%۳۶/۳	%۲۶	%۵/۵	پایبندی به رسوم
۱۸	۱۷/۷۱	%۳/۳	%۴۷/۵	%۳۷/۸	%۹/۵	%۲	گسترش فرهنگ تساهل و تسامح
۱۸	۱۷/۱۸	%۵	%۳۵/۵	%۴۱/۵	%۱۶/۳	%۱/۸	بی‌سازمانی خانواده
۱۵	۱۳/۳۹	%۴	%۲۱	%۵۶	%۱۵/۵	%۳/۵	گسترش فضای مجازی

متغیر بازتولید هویت ملی با ۳۵ گویه سنجیده شده است؛ بر اساس نتایج جدول ۳ بازتولید هویت ملی ۱۸/۸ درصد از پاسخگویان کم؛ ۴۷/۵ درصد تا حدودی؛ ۲۲/۵ درصد زیاد و ۱۱/۳ درصد بسیار زیاد بوده است. میانگین نمره مزبور ۱۱۲/۸ بوده است. متغیر هویت قومی با ۵ گویه سنجیده شده است؛ بر اساس نتایج جدول ۳ هویت قومی ۱۷ درصد از پاسخگویان بسیار ضعیف؛ ۲۳/۵ درصد ضعیف؛ ۲۱/۵ درصد متوسط؛ ۲۵/۸ درصد قوی و ۱۲/۳ درصد بسیار قوی بوده است. میانگین نمره مزبور ۱۴/۸۵ بوده است. متغیر پایبندی به رسوم با ۹ گویه سنجیده شده است؛ بر اساس نتایج جدول ۳، ۵/۵ درصد از پاسخگویان بسیار کم؛ ۲۶ درصد کم؛ ۳۶/۳ درصد تا حدودی؛ ۲۰/۳ درصد زیاد و ۱۲ درصد بسیار زیاد بوده است. میانگین نمره مزبور ۲۶/۶ بوده است. متغیر گسترش تساهل و تسامح با ۶ گویه سنجیده شده است؛ بر اساس نتایج جدول (۴-۱۳) گسترش فرهنگ تساهل و تسامح از نظر ۲ درصد از پاسخگویان بسیار کم؛ ۹/۵ درصد کم؛ ۳۷/۸ درصد تا حدودی؛ ۴۷/۵ درصد

زیاد و ۳/۳ درصد بسیار زیاد بوده است. میانگین نمره مزبور ۱۷/۷۱ بوده است. متغیر بی‌سازمانی خانواده با ۶ گویه سنجیده شده است؛ بر اساس نتایج جدول ۳ بی‌سازمانی خانواده از نظر ۱/۸ درصد از پاسخگویان بسیار کم؛ ۱۶/۳ درصد کم؛ ۴۱/۵ درصد تا حدودی؛ ۳۵/۵ درصد زیاد و ۵ درصد بسیار زیاد بوده است. میانگین نمره مزبور ۱۷/۱۸ بوده است. متغیر گسترش فضای مجازی با ۵ گویه سنجیده شده است؛ بر اساس نتایج جدول ۳ گسترش فضای مجازی از نظر ۳/۵ درصد از پاسخگویان بسیار کم؛ ۱۵/۵ درصد کم؛ ۵۶ درصد تا حدودی؛ ۲۱ درصد زیاد و ۴ درصد بسیار زیاد بوده است. میانگین نمره مزبور ۱۳/۳۹ بوده است.

جدول ۴: تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق

Table 4: Operational Definition of Research Variables

معرف درجه ۳	معرف درجه ۲	معرف درجه ۱	سطح سنجش	نام متغیر	نوع متغیر
<i>Grade 3 Reagent</i>	<i>Grade 2 Reagent</i>	<i>Grade 1 Reagent</i>	<i>Measurement Level</i>	<i>Variable Name</i>	<i>Variable Type</i>
اعتقاد و ارزش‌گذاری نسبت به زبان فارسی، احساس افتخار یا تنفر نسبت به زبان مادری	زبان				
فتخار به تاریخ گذشته ایران، مطالعه تاریخی گذشته ایران، آشنایی با تاریخ گذشته ایران، تنفر از تاریخ گذشته ایران	تاریخ	فرهنگی			
ارزش‌گذاری و قضاوت نسبت به میراث گذشته، اعتقاد نسبت به حفظ و تقویت میراث فرهنگی	حافظه فرهنگی				
آشنایی با آداب و رسوم اقوام مختلف ایرانی، دانش جغرافیایی لازم، آشنایی با جاذبه‌های جغرافیایی ملی	جغرافیای فرهنگی		ترتیبی	بازتولید هویت ملی	۱- وابسته
اعتقاد نسبت به وجود جامعه ملی - ایرانی، ضرورت وجود جامعه ملی - ایرانی، احساس عضویت در جامعه ملی - ایرانی، تمایل به عضویت در جامعه ملی - ایرانی، احساس تعلق به جامعه ملی - ایرانی، تعهد به حفظ جامعه ملی - ایرانی، پذیرش دیگران به‌عنوان هموطن، نگرش نسبت به دیگران متعلق به ملت، باورهایی در باب ریشه‌های اجتماع ملی، اعتقاد راجع به سرنوشت و آینده جامعه ملی، احساس افتخار یا نفرت نسبت به عضویت در جامعه ملی،	همبستگی اجتماعی همبستگی محله‌ای همبستگی قومی همبستگی امّتی	اجتماعی			

معرف درجه ۳	معرف درجه ۲	معرف درجه ۱	سطح سنجش	نام متغیر	نوع متغیر
<i>Grade 3 Reagent</i>	<i>Grade 2 Reagent</i>	<i>Grade 1 Reagent</i>	<i>Measurement Level</i>	<i>Variable Name</i>	<i>Variable Type</i>
تمایل به پرداختن هزینه‌های لازم عضویت در جامعه ملی ایران، نگرش نسبت به مبانی همبستگی و همکاری اجتماعی، اعتقاد به ضرورت وحدت و همبستگی سیاسی و اجتماعی کل جامعه سیاسی ایران، دفاع از یکپارچگی و همبستگی سیاسی، جایگاه و نقش مردم در ارتباط با حکام در ساختار سیاسی، جایگاه و نقش خود در ساختار سیاسی					
احساس افتخار و نفرت نسبت به تعلق و سابقه تاریخی، علاقمندی به مطالعه تاریخ کشور / آشنایی با وقایع مهم تاریخی، آشنایی با پرچم کشور / آشنایی با معانی رنگ‌های پرچم ایران، آشنایی با وقایع مهم ملی / آشنایی با وقایع مهم تاریخی، احاطه علمی دقیق بر وقایع سرنوشت‌ساز کشور، آشنایی با میراث فرهنگی کشور / آشنایی با تاریخچه میراث فرهنگی، احساس تعصب نسبت به حفظ میراث فرهنگی	تاریخ، اساطیر، نمادها، وقایع، میراث فرهنگی	سرزمینی			
آشنایی با مرزهای کشور / آشنایی با همسایگان کشور، اعتقاد به همبستگی با سایر اقوام، احساس جدایی از سایر اقوام، زبان‌ها و نژادها، آشنایی با ساختار سیاسی کشور / آشنایی با نقش‌های نظام سیاسی، نگاه و نگرش نسبت به سیاست‌های کلان کشور، آشنایی با جایگاه کشور در نظام بین‌الملل، آشنایی با خصایص ملت ایران، داشتن اطلاعات از ویژگی‌های جمعیتی، جغرافیایی، زبانی و ... ملت	مرز همبستگی ملی نظام سیاسی ملت	سیاسی			
اطلاعات دینی / اطلاعات مذهبی، اعتقاد به باورهای دینی و مذهبی، التزام به انجام امور دینی و مذهبی، آشنایی با نمادهای دینی و مذهبی، ارزش‌گذاری و قضاوت درباره اعتقادات دینی و مذهبی	دین، مذهب، باورها، نمادهای دینی - مذهبی	دینی			
	دختر، پسر	-	اسمی	جنسیت	-۲
	روستایی،	-	اسمی	روستایی	مستقل و

معرف درجه ۳	معرف درجه ۲	معرف درجه ۱	سطح سنجش	نام متغیر	نوع متغیر
Grade 3 Reagent	Grade 2 Reagent	Grade 1 Reagent	Measurement Level	Variable Name	Variable Type
	شهری			یا شهری	میانجی
زبان / لباس و پوشش / رقص محل، اعتقادات قومی / ارزش‌های قومی، آداب و مناسک / مفاخر فرهنگی	نمادهای قومی	آگاهی	ترتیبی	هویت قومی	
		وفاداری			
		گرایش			
داشتن آگاهی از آداب و رسوم قومی و ملی، اعتقاد قلبی به آداب و رسوم قومی و ملی، دانستن معانی آداب و رسوم قومی و ملی، عمل به آداب و رسوم قومی و ملی، سعی در ترویج آداب و رسوم قومی و ملی، تمایل به انتقال آداب و رسوم قومی و ملی به نسل‌های بعد	آداب رسوم قومی	آگاهی	ترتیبی	پایبندی به رسوم	
		وفاداری			
		گرایش			
بی‌اطلاعی از اخبار مهم کشور، بی‌خیالی نسبت به وقایع حتی بسیار مهم و حیاتی جامعه، سهل‌انگاری نسبت به سرنوشت دیگران حتی نزدیکان، تمسخر هموطنان و اتفاقاتی که برای آنان می‌افتد، ستیز با جامعه و ارزش‌ها و هنجارها، تخریب وطن / نمادها / ارزش‌ها و ...	اخبار کشور وقایع جامعه سرنوشت جامعه سرنوشت هموطنان ارزش‌ها و هنجارها وطن	بی‌اطلاعی	ترتیبی	گسترش فرهنگ و تساهل و تسامح	
		بی‌خیالی			
		سهل‌انگاری			
		تمسخر			
		ستیز			
جدایی عاطفی والدین، طلاق والدین از یکدیگر، فاصله‌گیری فرزندان و والدین از یکدیگر گسستگی واقعی خانواده، دعوا و درگیری در خانواده بین والدین با یکدیگر، دعوا و درگیری در خانواده بین والدین و فرزندان	عاطفی	طلاق	اسمی و ترتیبی	بی‌سازمانی خانواده	
	واقعی				
	بین والدین	درگیری			
	بین فرزندان				
میزان ساعات استفاده، مقدار استفاده، انواع شبکه‌ها، انواع ابزارهای اینترنتی، میزان دسترسی به فضای مجازی، میزان اعتیاد به استفاده	استفاده	شبکه‌های مجازی	ترتیبی	گسترش فضای مجازی	
	اعتیاد	اینترنت			
		اینترنتی			

تعریف مفهومی متغیرهای تحقیق

باز تولید هویت ملی: بازتولید و بازتفسیر دائمی الگوی ارزش‌ها، نهادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی که میراث متمایز ملت‌ها را تشکیل می‌دهند و تشخیص هویت افراد با آن الگو و میراث و یا عنصر فرهنگی امکانپذیر است (Asmit, 2007:30)؛ و هویت ملی در واقع احساس تعهد و تعلق به فرهنگ، تاریخ، سرزمین، زبان و مذهب است (Hashemizadeh & et. al., 2017:86).

هویت قومی: هویت قومی همانند هویت ملی نوعی شناخت از خود و تمایز با دیگران است و به احساس وفاداری و افتخار به نمادهای قومی همچون زبان، مذهب، آداب و مناسک و مفاخر فرهنگی اطلاق می‌شود (Akvani, 2008:101).

پایبندی به رسوم: در اصطلاح جامعه‌شناسی، آداب و رسوم به شیوه‌های مرسوم و خو کرده در درون یک جامعه اطلاق می‌گردد. پایبندی به این آداب و رسوم نیز به صورت مصطلح به میزان تقید، احترام، عمل و انتقال آن به نسل‌های بعدی گفته می‌شود (Mohseni, 2010:36).

گسترش فرهنگ تساهل و تسامح: تساهل و تسامح در جامعه، یعنی از روی آگاهی و اقتدار و با سعه صدر، به عقاید و روش‌ها و منش‌ها و جریانات سیاسی، فرهنگی، اعتقادی و ... مخالف امکان اظهار وجود دهیم و وجود تکثر و تنوع عقاید و افکار را بپذیریم. تساهل و تسامح به این معنی، کاملاً با بی‌مبالاتی و بی‌تفاوتی نسبت به عقاید مخالف متفاوت است، چرا که تساهل یعنی تحمل و نه پذیرش عقاید مخالف و این موضوع کاملاً با بی‌مبالاتی و بی‌تفاوتی نسبت به عقاید مخالف متفاوت است.

گسترش فضای مجازی: «فضای مجازی عبارت است از محیطی که در آن برقراری ارتباطات، رؤیت و انتقال اطلاعات (به صورت غیر قابل لمس و با اشغال اندکی از محیط قابل لمس) در ساختارها و قالب‌هایی به عنوان خدمات به انسان‌ها، طراحی و کنترل می‌شود. بنابراین، کلیه خدمات، ابزارهای سخت و نرم، محتواها، ارتباطات، قالب‌ها و ... دنیای اطلاعات و ارتباطات، شامل فضای مجازی می‌شود» (Kohvand, 2016:29).

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، جامعه آماری، حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری

در این پژوهش، تحلیل داده‌ها بر اساس دو روش آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. در این راستا از نرم‌افزارهای SPSS, Amos Graphics استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر دوره متوسطه اول در شهرستان بهبهان

در سال ۱۴۰۰-۱۳۹۹ می‌باشد که برابر با ۳۹۳۴ نفر پسر و ۳۳۰۵ نفر دختر بوده و مجموعاً شامل ۷۲۳۹ نفر می‌باشند. در این تحقیق، حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان برابر با ۳۶۴ نفر در نظر گرفته شد و داده‌های پژوهش با استفاده از یک پرسشنامه محقق ساخته ۶۶ سؤالی جمع‌آوری گردید. روش نمونه‌گیری در این تحقیق، روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای بود و افراد مورد نظر انتخاب گردیدند. ضمناً در مطالعه مقدماتی، پس از آنکه نظرات ۳۰ نفر از پاسخگویان توسط پرسشنامه پژوهش جمع‌آوری گردید، متغیرها بر اساس نوع آنها در دو دسته قرار داده شدند مثلاً متغیر وابسته به دو دسته‌ی؛ پایین‌تر از میانگین و بالاتر از میانگین طبقه‌بندی گردیده، مشخصه افراد گروه اول p و گروه دوم q در نظر گرفته شد، و برای طبقه‌بندی متغیرهای کمی در دو دسته مزبور ابتدا میانگین عددی آنها محاسبه گردیده و سپس به دو دسته تقسیم گردیدند که گروه اول یا p شامل افرادی است که نمره این متغیرها در آنان کمتر از میانگین بوده و گروه دوم یا q شامل افرادی است که نمره این متغیرها در آنان بیشتر از میانگین بوده است. بدین ترتیب میزان وجود یا عدم وجود مشخصه در جامعه آماری مشخص گردید. در نهایت متغیری که نزدیک‌ترین عدد به مقدار $p=0/50$ و $q=0/50$ را به دست آوردند، به‌عنوان ملاک p و q در فرمول در نظر گرفته شده است.

جدول ۵: نتیجه سنجش وجود یا عدم وجود خصیصه در متغیرهای تحقیق

Table 5: The Result of Measuring the Presence or Absence of Characteristics in Research Variables

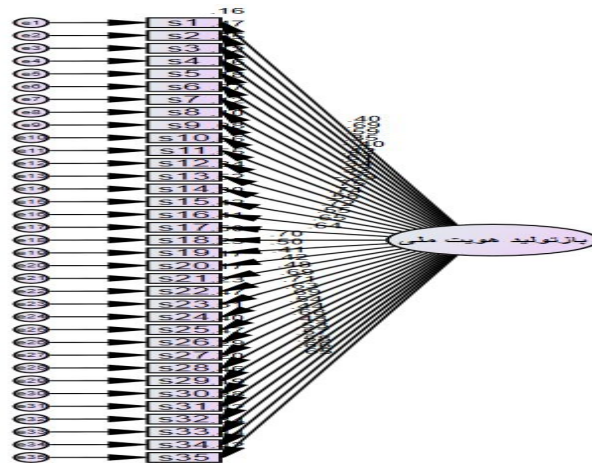
Q		P		متغیر
۰/۶۳	بالاتر از متوسط	۰/۳۷	پایین‌تر از متوسط	بازتولید هویت ملی
۰/۵۰	بالاتر از متوسط	۰/۵۰	پایین‌تر از متوسط	هویت قومی
۰/۶۰	بالاتر از میانگین	۰/۴۰	پایین‌تر از میانگین	پایبندی به رسوم
۰/۵۰	بالاتر از میانگین	۰/۵۰	پایین‌تر از میانگین	گسترش فرهنگ تساهل و تسامح
۰/۴۷	بالاتر از میانگین	۰/۵۳	پایین‌تر از میانگین	بی‌سازمانی خانواده
۰/۴۰	بالاتر از میانگین	۰/۶۰	پایین‌تر از میانگین	گسترش فضای مجازی

در این تحقیق برای سنجش مدل‌های عاملی تأییدی برای هر یک از متغیرهای پنهان از نرم افزار Amos نسخه ۲۵ استفاده شده و شاخص‌های مورد استفاده شامل شاخص‌های برازش از جمله شاخص‌های مطلق، مقتصد و تطبیقی بوده است. در مدل یک عاملی مرتبه

اول از مقدار کای اسکوتر و مقدار کای اسکوتر نسبی استفاده شده است و ملاک بین ۲ تا ۳ بودن این مؤلفه بوده و مقادیر شاخص تطبیقی چنانچه بالاتر از ۰/۹۰ باشد به عنوان مقادیر قابل قبول مطرح می‌باشد. برای شاخص‌های برازش هنجار شده مقتصد (*PNFI*) و برازش تطبیقی مقتصد (*PCFI*) بالاتر از ۰/۵ در نظر گرفته شده و در نهایت مقدار شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (*RMSEA*) نزدیک به ۰/۰۵ قابل قبول شمرده شده است.

مدل عاملی تأییدی متغیر اول: بازتولید هویت ملی

برای سنجش مدل عاملی متغیر وابسته یعنی بازتولید هویت ملی از مدل عاملی مرتبه اول استفاده شده است. بدین منظور سؤالات ۳۵ گانه سنجش‌گر متغیر در مدل وارد گردیده و مؤلفه‌های مورد نظر سنجش گردیده است. بر اساس نتایج به دست آمده، مقدار کای اسکوتر نسبی برابر با ۲/۶۹؛ شاخص برازش هنجار شده مقتصد (*PNFI*) برابر با ۰/۶۰۴ و شاخص برازش تطبیقی مقتصد (*PCFI*) برابر با ۰/۶۶۲ بوده و مقدار شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (*RMSEA*) برابر با ۰/۰۵۶ بوده است.

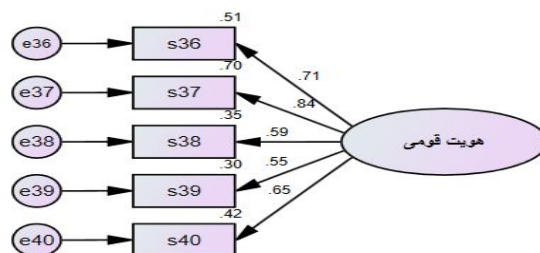

شکل ۲: مدل عاملی تأییدی متغیر اول: بازتولید هویت ملی

Figure 2: Confirmatory Factor Model of the First Variable:
Reproduction of National Identity

مدل عاملی تأییدی متغیر دوم: هویت قومی

برای سنجش مدل عاملی متغیر هویت قومی از مدل عاملی مرتبه اول استفاده شده است. بدین منظور سؤالات ۵ گانه سنجش گر متغیر در مدل وارد گردیده و مؤلفه‌های مورد نظر سنجش گردیده است. بر اساس نتایج به دست آمده، مقدار کای اسکوئر نسبی برابر با ۲/۸۰۷؛ شاخص برازش هنجار شده مقتصد (*PNFI*) برابر با ۰/۶۵۱ و شاخص برازش تطبیقی مقتصد (*PCFI*) برابر با ۰/۶۶۴ بوده و مقدار شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقی‌مانده (*RMSEA*) برابر با ۰/۰۶۴ بوده است.

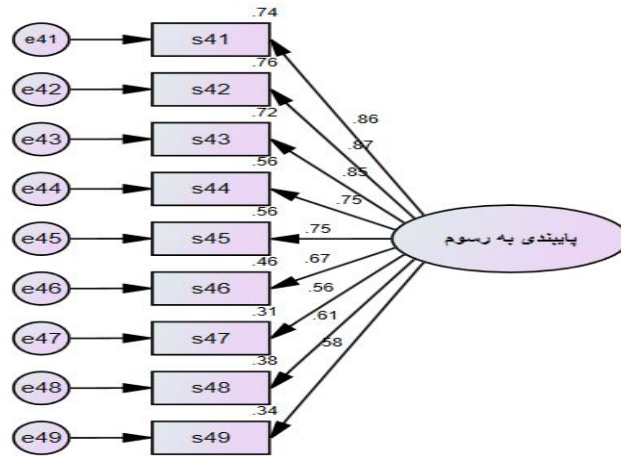

شکل ۳: مدل عاملی تأییدی متغیر دوم: هویت قومی

Figure 3: Confirmatory Factor Model of The Second Variable: Ethnic Identity

مدل عاملی تأییدی متغیر سوم: پایبندی به رسومات

برای سنجش مدل عاملی متغیر پایبندی به رسومات از مدل عاملی مرتبه اول استفاده شده است. بدین منظور سؤالات ۹ گانه سنجش گر متغیر در مدل وارد گردیده و مؤلفه‌های مورد نظر سنجش گردیده است. بر اساس نتایج به دست آمده، مقدار کای اسکوئر نسبی برابر با ۲/۷۹؛ شاخص برازش هنجار شده مقتصد (*PNFI*) برابر با ۰/۶۳۱ و شاخص برازش تطبیقی مقتصد (*PCFI*) برابر با ۰/۶۶۱ بوده و مقدار شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقی‌مانده (*RMSEA*) برابر با ۰/۰۵۵ بوده است.

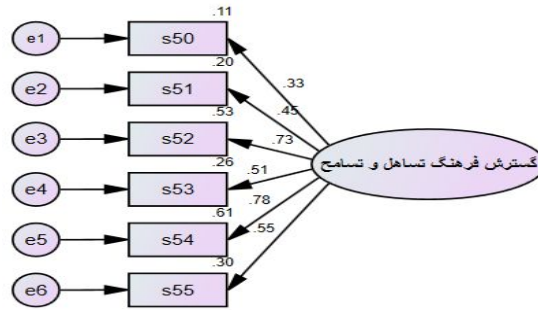

شکل ۴: مدل عاملی تأییدی متغیر سوم: پایبندی به رسومات

Figure 4: *Confirmatory Factor Model of the Third Variable: Adherence to Routines*

مدل عاملی تأییدی متغیر چهارم: گسترش فرهنگ تساهل و تسامح

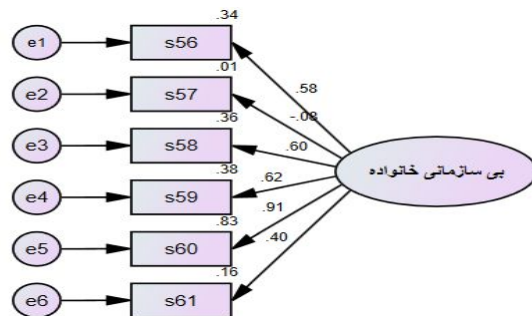
برای سنجش مدل عاملی متغیر گسترش فرهنگ تساهل و تسامح از مدل عاملی مرتبه اول استفاده شده است. بدین منظور سؤالات ۶ گانه سنجش گر متغیر در مدل وارد گردیده و مؤلفه‌های مورد نظر سنجش گردیده است. بر اساس نتایج به دست آمده، مقدار کای اسکور نسبی برابر با ۲/۸۸؛ شاخص برازش هنجار شده مقتصد (*PNFI*) برابر با ۰/۶۸۶ و شاخص برازش تطبیقی مقتصد (*PCFI*) برابر با ۰/۶۱۵ بوده و مقدار شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (*RMSEA*) برابر با ۰/۵۸۶ بوده است.

شکل ۵: مدل عاملی تأییدی متغیر چهارم: گسترش فرهنگ تساهل و تسامح
Figure 5: Confirmatory Factor Model of The Fourth Variable: Spreading The Culture of Tolerance

مدل عاملی تأییدی متغیر پنجم: بی‌سازمانی خانواده

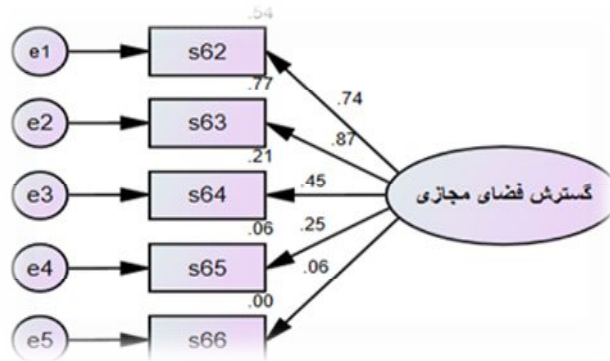
برای سنجش مدل عاملی متغیر بی‌سازمانی خانواده از مدل عاملی مرتبه اول استفاده شده است. بدین منظور سؤالات ۶ گانه سنجش‌گر متغیر در مدل وارد گردیده و مؤلفه‌های مورد نظر سنجش گردیده است. بر اساس نتایج به دست آمده، مقدار کای اسکوئر نسبی برابر با ۲/۵۱۱؛ شاخص برازش هنجار شده مقتصد (*PNFI*) برابر با ۰/۶۵۴ و شاخص برازش تطبیقی مقتصد (*PCFI*) برابر با ۰/۵۷۷ بوده و مقدار شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (*RMSEA*) برابر با ۰/۰۷۲ بوده است.

شکل ۶: مدل عاملی تأییدی متغیر پنجم: بی‌سازمانی خانواده
Figure 6: Confirmatory Factor Model of The Fifth Variable: Family Disorganization

مدل عاملی تأییدی متغیر ششم: گسترش فضای مجازی

برای سنجش مدل عاملی متغیر گسترش فضای مجازی از مدل عاملی مرتبه اول استفاده شده است. بدین منظور سؤالات ۵ گانه سنجش گر متغیر در مدل وارد گردیده و مؤلفه‌های مورد نظر سنجش گردیده است. بر اساس نتایج به دست آمده، مقدار کای اسکوئر نسبی برابر با ۲/۷۵؛ شاخص برازش هنجار شده مقتصد ($PNFI$) برابر با ۰/۶۷۱ و شاخص برازش تطبیقی مقتصد ($PCFI$) برابر با ۰/۶۶۲ بوده و مقدار شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده ($RMSEA$) برابر با ۰/۰۶۱ بوده است.

شکل ۷: مدل عاملی تأییدی متغیر ششم: گسترش فضای مجازی

Figure 7: Confirmatory Factor Model of The Sixth Variable: Expansion of Virtual Space

یافته‌های پژوهش

الف) یافته‌های توصیفی

نتایج به دست آمده از پژوهش نشان می‌دهد، که ویژگی‌های جمعیت‌شناختی در این جمعیت نمونه به شرح جدول ۶ است.

جدول ۶: خلاصه توزیع فراوانی سنی، جنسیتی، پایه تحصیلی و محل زندگی پاسخگویان

Table 6: Summary of Frequency Distribution of Age, Gender, Educational Level and Place of Residence of the Respondents

متغیر سن	سن	تعداد	درصد معتبر	متغیر وضعیت جنس	جنس	تعداد	درصد معتبر
	Age	Number	Valid Percentage		Gender	Number	Valid Percentage
Age Variable	۱۳	۸۴	۲۳/۰۷	Gender Status Variable	دختر	۱۷۱	۴۶/۹۷
	۱۴	۱۷۵	۴۸/۰۷		پسر	۱۹۳	۵۳/۰۳
	۱۵	۹۰	۲۴/۷۳				
	۱۶	۱۵	۴/۱۳				
بی‌جواب	۰			تعداد کل	۳۶۴		
تعداد کل	۳۶۴						
پایه تحصیلی	تعداد	درصد	محل زندگی	تعداد	درصد		
هفتم	۱۰۹	۹۴/۲۹	شهر	۲۵۱	۶۹		
هشتم	۱۴۵	۸۴/۳۹	روستا	۱۵۱	۳۱		
نهم	۱۱۰	۲۲/۳۰	جمع	۳۶۴	۱۰۰		
جمع	۳۶۴	۱۰۰					

میانگین سنی در جمعیت نمونه ۱۴/۰۶ سال و رده سنی پاسخگویان از ۱۳ تا ۱۶ سال بوده است. کمینه سنی ۱۳ سال و بیشینه سنی ۱۶ سال بوده است. ۲۳/۰۷ درصد از پاسخگویان در سن ۱۳ سال، ۴۸/۰۷ درصد در سن ۱۴ سال، ۲۴/۷۳ درصد از آنان در سن ۱۵ سال و ۴/۱۳ درصد در سن ۱۶ سال قرار داشته‌اند. از نظر جنسیت، ۴۶/۹۷ درصد پاسخگویان دختر و ۵۳/۰۳ درصد پسر بوده‌اند. پایه تحصیلی ۲۹/۹۴ درصد هفتم؛ ۳۹/۸۳ درصد هشتم و ۳۰/۲۲ درصد نهم بوده است. نتایج بررسی محل سکونت پاسخگویان حاکی از آن بود که ۶۹ درصد از آنان در شهر و ۳۱ درصد ساکن روستا بوده‌اند. همچنین نتایج به دست آمده از پژوهش نشان می‌دهد که بازتولید هویت ملی حدود ۶۶ درصد در حد متوسط و کمتر بوده و ۳۴ درصد بالاتر از متوسط بوده است که نشان از نامناسب بودن وضعیت این متغیر در بین دانش‌آموزان مورد مطالعه بوده است. هویت قومی حدود ۶۲ درصد متوسط و کمتر بوده و ۳۸ درصد بالاتر از حد متوسط بوده است که نشانگر وضعیت نسبتاً نامطلوب این متغیر در بین دانش‌آموزان این جامعه آماری بوده است. وضعیت پایبندی به آداب رسوم در بین دانش‌آموزان از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده است چرا که این متغیر در بیش از ۶۸ درصد در حد متوسط و ۳۲ درصد در حد بالاتر از متوسط

بوده است. بررسی وضعیت گسترش فرهنگ تساهل و تسامح نشانگر آن است که در حدود ۴۹ درصد از آنان در حد کمتر از متوسط و در بیش از ۵۱ درصد از آنان در حد بالاتر از متوسط بوده است که نشانگر نامناسب بودن وضعیت این متغیر در بین نوجوانان دانش‌آموز شهرستان بهبهان است. بررسی بی‌سازمانی خانواده در بین نوجوانان نشان داد که در حدود ۵۹ درصد از آنان در حد کمتر از متوسط و در بیش از ۴۱ درصد بالاتر از حد متوسط بوده است که نشان از وضعیت ناپه‌نچار آن می‌باشد. گسترش فضای مجازی در ۷۵ درصد کمتر از متوسط و ۲۵ درصد بالاتر از حد متوسط بوده که نشان از نقصان در فضای مجازی در بین نوجوانان بوده است.

ب) یافته‌های استنباطی

با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون تحلیل و نتایج زیر به دست آمده است.

سنجش ارتباط بین متغیرهای مستقل و بازتولید هویت ملی در نوجوانان

فرضیه اول: بین هویت قومی و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج به دست آمده، می‌توان گفت که با اطمینان ۹۹٪ و سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۱ بین هویت قومی و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۴۶۷ است، به صورت مستقیم (مثبت) و در حد قوی می‌باشد. با توجه به رویکردهای نظری مطرح شده در پژوهش، از جمله رویکرد غیر خطی و تعاملی به رابطه هویت قومی و هویت ملی، نشان می‌دهد که رابطه هویت ملی و قومی معکوس و کاهنده نیست، بلکه این امکان وجود دارد که این رابطه از نوع هم افزا و مثبت باشد. امیر افی (۱۳۹۲)، معتقد است که می‌توان در شکل‌گیری هویت‌های چندگانه، به‌طور هم‌زمان درجاتی از هم ذات‌پنداری با دو گروه قومی و ملی را ملاحظه کرد. افراد رفتارها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری هر دو فرهنگ را می‌توانند درک و در آن مشارکت کنند بدون آن که تضادی را تجربه کنند؛ بنابر این نتایج تحقیق بیانگر همبستگی مثبت هویت قومی و هویت ملی در بین موارد مطالعاتی آنها بوده است. بدین معنی که با بالاتر رفتن هویت قومی، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت قوی افزایش می‌یابد.

فرضیه دوم: بین پابندی به رسوم و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان گفت که با اطمینان ۹۹٪ و سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۱ بین هویت قومی و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. این رابطه برابر با ۰/۶۸۴ است، به صورت مستقیم (مثبت) و در حد قوی می‌باشد. برای تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که باورها، ارزش‌ها، رفتارها، رسوم و آداب مشترک، به‌عنوان یکی از گام‌های اولیه و زیربنای تفاهم و همبستگی میان انسان‌ها همواره مد نظر بوده است. بنابراین با پذیرش تنوع فرهنگی اقوام ایرانی، احترام به تفاوت‌های فرهنگی آنها و استفاده از رویکرد هم‌افزایی فرهنگی، می‌توان با بهره‌گیری از تفاوت‌ها و شباهت‌های فرهنگ‌های گوناگون اقوام به تحکیم بنیان‌های هویت فرهنگی و ملی پرداخت. بیان چنین رویکردی، رابطه مثبت و معنادار بین پابندی به آداب و رسوم و هویت ملی را تأیید می‌کند و بدین معنی است که با بالاتر رفتن پابندی به آداب و رسوم، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت قوی افزایش می‌یابد.

فرضیه سوم: بین گسترش فرهنگ تساهل و تسامح و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج به دست آمده، می‌توان گفت که با اطمینان ۹۹٪ و سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۱ بین گسترش فرهنگ تساهل و تسامح با بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۵۰۱- است، به صورت معکوس (منفی) و در حد قوی می‌باشد. بدین معنی که با بالاتر رفتن گسترش فرهنگ تساهل و تسامح، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت قوی کاهش می‌یابد.

فرضیه چهارم: بین بی‌سازمانی خانواده و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج به دست آمده، می‌توان گفت که با اطمینان ۹۹٪ و سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۱ بین بی‌سازمانی خانواده با بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۳۸۳ است، به صورت معکوس (منفی) و در حد متوسط می‌باشد. بیانگر این موضوع می‌باشد که هر چه پابندی والدین به مؤلفه‌های هویت ملی ضعیف‌تر باشد، هویت ملی نوجوانان و جوانان در خانواده به نسبت

متوسط ضعیف‌تر خواهد شد. بدین معنی که با بالاتر رفتن بی‌سازمانی خانواده، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت متوسط کاهش می‌یابد.

فرضیه پنجم: بین گسترش فضای مجازی و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

با توجه به نتایج به دست آمده در جدول (۷)، می‌توان گفت که با اطمینان ۹۹٪ و سطح معناداری کوچکتر از ۰/۰۱ بین گسترش فضای مجازی با بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۲۵۹- است، به صورت معکوس (منفی) و در حد متوسط می‌باشد. در تبیین این یافته‌ها با توجه به رویکردهای مطرح شده در چارچوب نظری تحقیق می‌توان بیان کرد که فضای مجازی تأثیرات متفاوتی بر هویت دارد. فضای مجازی می‌تواند سبب افزایش هویت ملی در افراد گردد، تحقیقاتی که در کشورهای سردمدار فضای مجازی مثل آمریکا، فرانسه، انگلستان و آلمان انجام گرفته است نشان می‌دهد که استفاده از فضای مجازی باعث گسترش فرهنگی و افزایش هویت ملی در این کشورها شده است. آنها توانسته‌اند از ظرفیت‌های فضای مجازی برای گسترش فرهنگی و هویتی خود استفاده کنند (Amereh, 2020:158). اما هویت ملی تحت تأثیر فضای مجازی در کشورهایی مثل ایران ... در حال کم‌رنگ شدن است؛ و هویت ملی در روبرو شدن با فضای مجازی بدلیل عدم استفاده صحیح و شایسته، در حال کاهش می‌باشد. می‌توان گفت هر چه دانش‌آموزان از این برنامه‌ها استفاده بیشتری داشته باشند باعث می‌شود که شبکه‌ها و روابط سنتی آنها مثل روابط خانوادگی از هم پاشیده شود و بستر مناسبی جهت شکل‌گیری هویت‌های ساختگی و غیر واقعی در چارچوب هویت‌های دیجیتالی شده، زمینه رفتاری انفعالی در نوجوانان و جوانان فراهم می‌شود و نگرشی منفی در آنها ایجاد می‌کند؛ بنابراین نوجوانان از طریق علاقه‌ای که به فضای مجازی پیدا می‌کنند، فضای تهدیدآمیزی در آنها برای کاهش هویت ملی مهیا می‌شود. بنابر تحقیقات انجام گرفته در ایران نشان می‌دهد که تأثیر فضای مجازی بر هویت ملی سبب کاهش هویت ملی می‌شود. بدین معنی که با بالاتر رفتن گسترش فضای مجازی، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت متوسط کاهش می‌یابد.

در فرضیه فرعی ششم بین جنسیت پاسخگویان با بازتولید هویت ملی در نوجوانان دختر و پسر و نیز شهری و روستایی پرداخته شده است. بدین منظور از آزمون تحلیل

واریانس چند متغیری استفاده شده است. نتایج به دست آمده از آزمون این دو فرضیه به شرح جدول ۷ بود.

جدول ۷: خلاصه نتایج آزمون‌های آماری سنجش رابطه متغیرهای وابسته با متغیرهای مستقل پژوهش

Table 7: Summary of the Results of Statistical Tests Measuring the Relationship between the Dependent Variables and the Independent Variables of the Research

آزمون‌های آماری			متغیر وابسته	متغیرهای مستقل	ردیف
آماره‌های پارامتریک (پیرسون) سطوح سنجش متغیرها (فاصله‌ای فاصله‌ای)					
رابطه یا عدم رابطه	سطح معناداری	ضریب همبستگی	The Dependent Variable	Independent Variables	Row
Statistical Tests					
Parametric Statistics (Pearson) Measurement Levels of Variables (Interval Intervals)			The Dependent Variable	Independent Variables	Row
Relationship Or No Relationship	Significance Level	The Correlation Coefficient			
رابطه معنادار و مستقیم	۰/۰۰۱	۰/۴۶۷	بازتولید هویت ملی	هویت قومی	۱
رابطه معنادار و مستقیم	۰/۰۰۱	۰/۶۸۴	بازتولید هویت ملی	پایبندی به رسوم	۲
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۰۱	-۰/۵۰۱	بازتولید هویت ملی	گسترش فرهنگ تساهل و تسامع	۳
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۰۱	-۰/۳۸۳	بازتولید هویت ملی	بی‌سازمانی خانواده	۴
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۰۱	-۰/۲۵۹	بازتولید هویت ملی	گسترش فضای مجازی	۵
آزمون‌های آماری			متغیر وابسته	متغیر مستقل	ردیف
آماره‌های پارامتریک (تی - تست مستقل) سطوح سنجش متغیرها (اسمی - فاصله‌ای)					
رابطه یا عدم رابطه	سطح معناداری	ضریب همبستگی	The Dependent Variable	Independent Variables	Row
Statistical Tests					
عدم وجود رابطه	۰/۸۹۸	۰/۱۲۸	بازتولید هویت ملی	جنسیت/پسر، دختر	۱
عدم وجود رابطه	۰/۰۸۲	۱/۷۴۰	بازتولید هویت ملی	محل سکونت/ شهر، روستا	۲

جدول ۸: میانگین نمره بازتولید هویت ملی در نوجوانان بر اساس جنسیت و محل سکونت

Table 8: The Average Score of Reproduction of National Identity in Teenagers Based on Gender and Place of Residence

انحراف معیار	میانگین	تعداد		
<i>Standard Deviation</i>	<i>Average</i>	<i>Number</i>		
۵۹/۱	۴۰/۱۱۲	۱۷۵	دختر	جنسیت
۵۹/۱	۵۹/۱۱۳	۱۸۹	پسر	
۱۳/۱۹	۸۵/۱۱۴	۲۴۰	شهر	محل سکونت
۸۵/۱۰	۷۶/۱۰۸	۱۲۴	روستا	

در این قسمت با استفاده از آزمون رگرسیون خطی چندگانه به بررسی اثرگذاری عوامل فرهنگی بر بازتولید هویت ملی پرداخته شده است. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه به شرح زیر بود.

جدول ۹: سنجش اثر عوامل فرهنگی بر بازتولید هویت ملی در نوجوانان

Table 9: Measuring the Effect of Cultural Factors on the Reproduction of National Identity in Teenagers

آزمون <i>t</i>		β	<i>Durbin-Watson Test</i>	<i>F</i>	R^2	<i>R</i>	متغیرها
<i>Sig</i>	آماره						
۰/۰۰۱	۲۷/۷۹		۱/۸۹	۱۰/۳۵	۰/۳۶۶	۰/۷۹۵	مقدار ثابت
۰/۰۰۱	۶/۵۳	۰/۲۳۲					هویت قومی
۰/۰۰۱	۱۲/۶۹	۰/۴۶۴					پایبندی به رسوم
۰/۰۰۱	-۶/۶۵	-۰/۲۳۴					گسترش فرهنگ تساهل و تسامح
۰/۰۰۱	-۴/۳۴	-۰/۱۵۷					بی‌سازمانی خانواده
۰/۰۰۱	-۳/۲۱	-۰/۱۱۳					گسترش فضای مجازی

نتایج جدول ۸، نشان می‌دهد بین عوامل فرهنگی و بازتولید هویت ملی رابطه معنادار وجود دارد. ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۷۹۵ است. ضریب تعیین تعدیل یافته

برابر با $R^2.adg = 0/366$ است که نشان می‌دهد، متغیرهای مستقل می‌توانند نزدیک به ۳۶ درصد واریانس میزان تغییرات موجود در بازتولید هویت ملی در نوجوانان را تبیین نماید. همچنین از آنجایی که مقدار دوربین واتسون به دست آمده بین ۱/۵ تا ۲/۵ می‌باشد نشانگر استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله رگرسیون) از یکدیگر است. نتایج دقیق‌تر نشانگر آن است که رابطه به دست آمده برابر با ۰/۷۹۷ بوده و ضریب تعدیل موجود ۰/۳۶۶ است بدین معنی که عوامل فرهنگی به میزان ۳۷ درصد از تغییرات موجود در بازتولید هویت ملی در نوجوانان را تبیین می‌نمایند. نتیجه به دست آمده از سنجش روابط تک به تک متغیرها حاکی از آن است که دو مؤلفه هویت قومی و پایبندی به رسوم با بازتولید هویت ملی رابطه معنادار و مثبت داشته و سه مؤلفه گسترش فرهنگ تساهل و تسامح، بی‌سازمانی خانواده و گسترش فضای مجازی بر روی بازتولید هویت ملی اثر منفی دارند. بر اساس ضرایب بتای استاندارد شده، متغیرهای مستقل پایبندی به رسوم با بتای $\beta = 0/464$ و گسترش فرهنگ تساهل و تسامح با بتای $\beta = -0/234$ به ترتیب بیشترین سهم را در تبیین میزان بازتولید هویت ملی را دارند. به علاوه ارتباط متغیرهای مستقل با وابسته به صورت خطی است ($F=35/10$, $Sig=0/000$)؛ بنابراین، می‌توان فرض صفر را در این فرضیه رد و فرض مقابل آن را پذیرفت. یعنی: عوامل فرهنگی بر بازتولید هویت ملی در نوجوانان اثرگذار است.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت موضوع بازتولید هویت ملی در بین جوانان و ارتباط آن با عوامل فرهنگی، مقاله حاضر به دنبال تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر عوامل فرهنگی بر بازتولید هویت ملی در نوجوانان (مطالعه موردی: دانش‌آموزان متوسطه شهرستان بهبهان) است. در این تحقیق رابطه هر یک از متغیرهای مستقل بر میزان بازتولید هویت ملی مورد ارزیابی قرار گرفت و در مجموع نتایج تحقیق نشان داد که بین بازتولید هویت ملی و عوامل فرهنگی رابطه مثبت و منفی بالایی وجود دارد و نیز این رابطه در پسران بیشتر از دختران بوده است. همچنین رابطه عوامل فرهنگی بر روی نوجوانان ساکن در شهر و روستا نشان می‌دهد که نوجوانان ساکن در شهر بیشتر از نوجوانان ساکن در مناطق روستایی تحت تأثیر این عوامل در بازتولید هویت ملی قرار دارند؛ و عوامل سیاسی و ساختاری بر روی بازتولید هویت ملی اثر داشته و نیز با میانجی‌گری جنسیت و محل سکونت عوامل فرهنگی، سیاسی و ساختاری بر روی بازتولید هویت ملی اثر وجود دارد. مجموع عوامل در

نظر گرفته شده در این پژوهش به میزان ۰/۶۲ واریانس بازتولید هویت ملی با وساطت محل سکونت و جنسیت دانش‌آموزان را تبیین می‌نمایند که این نتیجه مورد تأیید بودن مدل تحلیل پژوهش را تأیید نموده و از سوی دیگر مهر تأییدی بر چارچوب نظری تحقیق و نتایج به دست آمده از پژوهش‌های دیگر می‌باشد. همچنین نتایج بررسی روایی ابزار نشان داد که ابعاد و سؤالات در نظر گرفته برای متغیرهای مورد بررسی دارای روایی مناسب بوده و اعتبار سازه را تأیید می‌نماید. در مجموع، پژوهش حاضر با مباحث نظری صاحب‌نظران و نتایج پژوهش‌های محققان در این رابطه قرابت و همخوانی دارد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین هویت قومی و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۴۶۷ است، به صورت مستقیم (مثبت) و در حد قوی می‌باشد؛ که این نتایج با یافته‌های حاجیانی (۱۳۸۸)، پاینده و جعفرزاده (۱۳۸۹)، حاجیانی (۱۳۹۱)، مسعودنیا و مهرابی کوشکی (۱۳۹۳)، مصرآبادی (۱۳۹۴)، احمدی و گنجی خانلو (۱۳۹۴)، امیرکافی، بروجردی علوی (۱۳۹۶)، عظیمی (۱۳۹۷)، جلالی (۱۳۹۷)، موسوی سرشت (۱۳۹۹)، شالچی و دیگران (۱۴۰۱) بوده و با آنها همسو است مسعودنیا و مهرابی کوشکی (۱۳۹۳) و احمدی و گنجی خانلو (۱۳۹۴)، همسو بوده است. بدین معنی که با بالاتر رفتن هویت قومی، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت قوی افزایش می‌یابد. بین پایداری به رسوم و بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۶۸۴ است، به صورت مستقیم (مثبت) و در حد قوی می‌باشد. نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیقات نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیقات ورجاوند (۱۳۸۷)، شمشیری (۱۳۸۷)، فکوهی (۱۳۸۸)، اسماعیلی (۱۳۹۰)، مرادی (۱۳۹۳)، لطف‌آبادی عشایری (۱۳۹۷) و همسو بوده است. بدین معنی که با بالاتر رفتن پایداری به رسوم، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت قوی افزایش می‌یابد. بین گسترش فرهنگ تساهل و تسامح با بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۵۰۱- است، به صورت معکوس (منفی) و در حد قوی می‌باشد. نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیقات با تحقیقات ایروانی و مددی (۱۳۹۳)، معمار (۱۳۸۹)، شفایی (۱۳۹۱)، باقری دولت‌آبادی (۱۳۹۲)، عدلی‌پور (۱۳۹۳)، رضایی و دیگران (۱۳۹۴)، قربان‌زاده سوار (۱۳۹۵)، دانایی (۱۳۹۶)، رهبر (۱۳۹۶)، کاروانی (۱۳۹۷)، زمانی مقدم (۱۳۹۸) و آمره (۱۳۹۹)، خانیکی (۱۴۰۰)، لیلی (۲۰۱۰)، بوده است و همسو می‌باشند؛ همسو بوده است. بدین معنی که با بالاتر رفتن گسترش فرهنگ تساهل و تسامح، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت قوی

کاهش می‌یابد. بین بی‌سازمانی خانواده با بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۵۰۱- است، به صورت معکوس (منفی) و در حد متوسط می‌باشد. نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیقات با تحقیقات شاه‌آبادی و صادقی (۱۳۹۱)، نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیقات اسماعیل (۱۳۸۹)، شاه‌آبادی و صادقی (۱۳۹۱)، زارع‌پور شاه‌آبادی (۱۳۹۱)، حکمت‌پور، صمد (۱۳۹۱)، همسو بوده است. بدین معنی که با بالاتر رفتن بی‌سازمانی خانواده، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت متوسط کاهش می‌یابد؛ و همچنین بین گسترش فضای مجازی با بازتولید هویت ملی در نوجوانان رابطه معنی‌دار وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه که برابر با ۰/۲۵۹- است، به صورت معکوس (منفی) و در حد متوسط می‌باشد. نتایج تحقیق با یافته‌های تحقیقات میرزاپور و زمانی مقدم (۱۳۹۸) و آمره (۱۳۹۹) همسو بوده است. بدین معنی که با بالاتر رفتن گسترش فضای مجازی، میزان بازتولید هویت ملی افراد به نسبت متوسط کاهش می‌یابد

پیشنهادهای پژوهش

با توجه به نتایج به‌دست آمده از این بررسی، به‌طور کلی پیشنهاد می‌گردد، از آنجایی که آموزش و پرورش یکی از اساسی‌ترین نهادهای هویت‌ساز است، یکی از هدف‌های اصلی این نهاد ایجاد حس مسئولیت مدنی، احترام و علاقه به کشور و خدمت‌گزاری شایسته به آن در میان دانش‌آموزان و نمایندگان نسل جدید است. بنابراین وزارت آموزش و پرورش به‌عنوان بانی امر خطیر تعلیم و تربیت، می‌تواند با بازنگری و تغییر در محتوای کتب درسی به‌ویژه کتاب‌هایی که به حوزه تفکری و اندیشه نوجوانان ارتباط دارد موضوعات هویتی را تعدیل نموده و از مسائل تحریک‌کننده و جنجالی بپرهیزد و واقعیت‌ها را به نحو احسن بازگو نماید؛ و از آنجایی که کشور در حال حاضر یکی از مهم‌ترین و حیاتی‌ترین برهه‌های تاریخی خود را سپری می‌کند. مسئولین و برنامه‌ریزان کلان‌کسوری در نهادهای مختلف جامعه از جمله خانواده و آموزش و پرورش با برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری صحیح و مناسب سطح بالای برنامه‌های هویتی مناسب را فراهم نموده و از هدررفت هویتی نوجوانان و جوانان جلوگیری نمایند. لذا لازم است برنامه‌ریزان با سابقه درخشان و متخصصین امور فرهنگی مورد استفاده در رؤس مدیریتی و برنامه‌ریزی کشور قرار گیرند و در زمینه آموزش نوجوانان از جدال‌ها و جناح‌بندی‌های سیاسی نامناسب بپرهیزند. بازتولید هویت ملی به معنی سرمایه اصلی هر مملکتی بوده و در کشور باید از

توجه ویژه برخوردار باشد تا مبادا این فرایند آسیب بیند چرا که با کوچک‌ترین غفلت ممکن است صدمه‌های فراوان به جامعه وارد شود. در این راستا پیشنهاد می‌گردد در طراحی کتب درسی، برنامه‌های آموزشی، برنامه‌های تفریحی و اوقات فراغت و ... توجه کافی به عمل آید. همچنین رسانه‌های جمعی مخصوصاً رادیو و تلویزیون با غنی‌سازی برنامه‌های آموزشی، تفریحی و تاریخی سعی در جذب نوجوانان و آموزش صحیح آنان مبتنی با فرهنگ جامعه نمایند و با این استراتژی از روی آوردن نوجوانان و نوجوانان به رسانه‌های فرامرزی و بویژه ماهواره و اینترنت پرهیز نمایند تا هویت‌یابی آنان دچار کمترین آسیب شود.

References:

- Ahmadi, S. (2007). "Investigation of national identity and its relationship with some social and demographic variables: a case study of Yasouj city", *Isfahan University Research Journal*, 25(4): 112-87. (Persian).
- Akwani, H. (2008). "Tendency towards national identity and ethnic identity in the Arabs of Khuzestan", *Culture of Thought*, 7th year, summer and autumn, 2008, No. 26 and 27. (Persian).
- Amir Kafi, M. and Hajiani, E. (2013). "The ratio of ethnic and national identity: in Iran's multi-ethnic society: review and comparison of three theoretical approaches", *Strategy Quarterly*, p. 22, no. 66. (Persian).
- Amreh, M. (2020). "The concept of national identity from the concept of political geography of virtual space", *National Studies Quarterly*, 82, 21st year, Summer, No. 2: 157-174. (Persian).
- Babaei, A.; Bakhshian, F.; Carimian, A.; Saadat Mehr, S. R. (2019). "Factors related to the identification of secondary school students in Mazandaran province", *Journal of the Faculty of Health and Health Research Institute*, 17(3), pp: 316-307. (Persian).
- Bolby, N. (2001). "Encountering an American Self: Study Abroad and National Identity", Northern Illinois University.
- Ghorbanzadeh Savar, Gh., Rahmati, M. (2016). "Media and national identity, the effect of media on national identity indicators", *Media and Culture*, Research Institute of Humanities and Cultural Studies, sixth year, first issue, spring and summer 2015, 113-135. (Persian).
- Giddens, A. (1998), *modernity and individuality; Society and personal identity in the new era*, translated by Nasser Moafaqian, Tehran: Ni. (Persian).
- Gong, N. (2007). Citrin and Sears (2009); Sidanius and Petrocik, 2001; Phinney. and Devich-Navarro, 1997).
- Hajiani, E. (2000). "Sociological analysis of national identity in Iran and several hypotheses", *National Studies Quarterly*, 2nd year, 5th issue. (Persian).

Hogg, M.A, Smith, J.R. (2007). "Attitudes in social context: A social identity perspective", *European Review of Social Psychology* 18(1): 89-131.

Iman, M. T. and Kizghan, T. (2013). "Investigation of factors influencing women's social identity: a case study of women in Shiraz", *Scientific-Research Quarterly of Al-Zahra University Humanities*, 12(14), pp. 107-79. (Persian).

Jahangiri, J. and Moini, M. (2010). "Investigating the relationship between social capital and national identity: a case study of Shiraz University students", *Journal of Social Sciences* 7(2): 37-74. (Persian).

Jenkins, R. (2002). *Social Identity*, translated by Toraj Yarahamdi, Tehran, Shirazeh Publishing. (Persian).

Kozer, L. (2004). *The Life and Thought of Great Sociologists*, Tehran: Scientific Publications. (Persian).

Mader, M., Scotto, Th. J, Reifler, J. (2018). How political are national identities? A comparison of the United States, the United Kingdom, and Germany in the 2010s. <https://doi.org/10.1177/2053168018801469>.

Mason, L. (2018). *Uncivil Agreement: How Politics Became Our Identity*. Chicago: University of Chicago.

Ministry of Education of the Islamic Republic of Iran, (2014). *Fundamental Transformation of Education*, Ministry of Education. (Persian).

Mirzapour, S., Zamani Moghadam, A. and Jafari, P. (2021). "Investigating the function of education in institutionalizing students' national identity in political, geographical and religious dimensions", *National Studies Quarterly*, 86, 20th year And the second, No. 2: 27-47. (Persian).

Moulai, J.; Ghasemi, Y. M. (2017). "The ratio of globalization and social identity (case study: youth of Abdanan city)", *strategic studies of sport and youth of Bahar*, No. 35:51-70. (Persian).

Paraki, A., Nastizadeh, N. (2021). "Study of national and modern identity of Saravan city students", *National Studies Quarterly*; 87, 22nd year, number 3, fall, pp. 91-107. (Persian).

Reofi, M.; Tajuddin, M. B.; Mashhadi Miqani, Zh. (2018). *Comparison of national identity of teenagers in Ilam and*

Kermanshah cities, National Studies Quarterly, 19th year, No. 1 (series 73, spring 2017). (Persian).

Ritzer, G. (2016). Sociological theory in the contemporary era, translated by Mohsen Talasi, Tehran: Elmi, 8th edition. (Persian).

Roshandel Arbatani, T.; Moulai, S. M. (2018). Presenting the model of strengthening the national identity of teenagers using the capacities of internal social networks, Culture and Communication Studies Quarterly, 42 (Summer 2018). (Persian).

Skidmore, W. (1996). Theories of sociology; Theoretical thinking in sociology, Tehran: Taban. (Persian).

Smith, A. and Hutchinson, J. (2007). Nationalism, Younisi, Mostafa and Murshidizad, Ali; Tehran: Strategic Studies Research Institute. (Persian).

Smith, A., D. (1984). Nationalism - Theory, Ideology, History, translated by Mansour Ansari, Vol. 1, Tehran: Iranian Civilization. (Persian).

Tanhaei, A. (1994). An introduction to schools and theories of sociology, second edition, Tehran: Marandiz. (Persian).

Cultural Factors and the Reproduction of National Identity in Adolescents (A Case Study of Behbahan High School Students)

Hamdallah Akvani (Ph.D)¹, Jaseb Nikfar (Ph.D)²
Forood Ghaedgivi³

DOI: 10.22055/QJSD.2023.41430.2704

Abstract:

Diverse cultural factors affect the national identity of adolescents. Recognizing these factors and planning for the optimal use of these factors provide the basis for preventing identity crisis in adolescents. Adolescents, at this age acquire the basis of generalized commitment and a sense of emotional belonging to their community, and in this time, identity begins to take shape in them. Consider national identity as one of the most important dimensions of the identity of the people of a society. In this study, we have sociologically investigated the effect of cultural factors on the reproduction of national identity in adolescents in Behbahan city. This research has been quantitatively done and there was a survey, conducted with 364 adolescents aged 13-16 years in Behbahan city using a questionnaire technique. Reproduction of national identity among adolescents studied based on multivariate regression analysis and Pearson correlation coefficient shows that there is a high positive and negative relationship between reproduction of national identity and cultural factors. Also, this relationship was felt more in boys than girls. The relationship between cultural factors and adolescents living in urban and rural areas also shows that adolescents living in urban areas more affected by these factors in the reproduction of national identity than adolescents living in rural areas are. Cultural factors have a strong relationship in the field of reproduction of national identity and it is viable to improve the status of national identity and especially its reproduction by strengthening cultural factors, especially in deprived and less developed areas.

Key Concepts: *Cultural Factors, Reproduction, National Identity, Behbahan City*

¹ Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Humanities, Yasouj University, yasouj, Iran (Corresponding Author), akvani@yu.ac.ir

² Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Humanities, Yasouj University, yasouj, Iran, jnikfar@yu.ac.ir

³ MA Student in Political Science, Department of Political Science, Faculty of Humanities, Yasouj University, yasouj, Iran, foroodgh@yahoo.com

